

About good and evil in the gothic genre basic forms

Shakhnoza KHABIBOVA¹

Samarkand State Institute of Foreign Languages

ARTICLE INFO

Article history:

Received February 2021

Received in revised form

20 February 2021

Accepted 15 March 2021

Available online

15 April 2021

ABSTRACT

This article discusses Gothic traditions up to the seventies, Gothic music in all directions, the worldview of European enlighteners, the fourth wave of interest in Gothic culture.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Keywords:

traditions,

Gothic culture,

worldview,

Escapists,

contemplation,

genres,

personalities,

socio-political,

worldview,

black romance.

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада етмишинчи йилларга қадар готика анъаналари, барча йўналишдаги готик мусиқалар, европа маърифатпарварлари дунёқараши, готика маданиятига бўлган қизиқишнинг тўртинчи тўлқини борасида сўз юритилади.

Калит сўзлар:

анъаналар,

готика маданияти,

дунёқараш,

эскапистлар,

тафаккур,

жанрлар,

арбоблар,

ижтимоий-сиёсий,

дунёқараш,

қора романтик.

¹ Independent scientific researcher, Samarkand State Institute of Foreign Languages.
E-mail: xabibovashaxnoza85@gmail.com

О добре и зле в готическом жанре основные формы

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

традиции,
готическая культура,
мировоззрение,
эскаписты,
созерцание,
жанры,
личности,
социально-политическое,
мировоззрение,
черный роман.

В статье рассматриваются готические традиции до семидесятых годов, готическая музыка всех направлений, мировоззрение европейских просветителей, четвертая волна интереса к готической культуре.

Йигирманчи асрда, тахминан етмишинчи йилларга қадар готика анъаналари асосан кино соҳасида ўзини намоён қилди. Готик кинематография, албатта, готика ҳақидаги жанримизда алоҳида нашрнинг мавзусига айланади, шунингдек, барча йўналишдаги готик мусиқалар ҳам. Ҳозир биз готика маданиятига бўлган қизиқишининг тўртинчи тўлқини гувоҳи бўлмоқдамиз.

Биринчи тўлқин XVIII аср охири ва XIX асрнинг бошларида, готика романтикаси пайдо бўлганида, кейин эса романтизм пайдо бўлди. Готҳис ётқин иккинчи авж олиши XIX асрнинг иккинчи ярмида содир бўлган, учинчиси пост-панк ва янги тўлқиннинг таъсири билан боғлиқ.

Бугун содир бўлаётган воқеалар бир вақтнинг ўзида нафақат ўтмишга, балки келажакка ҳам қарайди. Концерт майдонлари ва клублар ҳар доимгидек, ўзларининг бошқалар, рад этилиши ва қоронғу томонга мансублигини эълон қилиб, эскапистлар билан тўлдирилган. Бугунги кунда Готик нафақат фильмлар, мусиқа ва истеъмолчилар учун китобларни, балки мос келадиган тасвир объектларини ҳам ишлаб чиқаришни ўз ичига олган оммавий саноатнинг бир қисмидир.

Готик ҳикоя ёки роман, бошқача қилиб айтганда, уни сирли саргузаштлар билан тўлдирилган “қора романтик” деб таърифлаш мумкин, тасаввуф европа маърифатпарварлари дунёқараши ва эстетикасига реакция сифатида пайдо бўлган. Готик роман қўйидаги ўзига хос хусусиятларга эга:

1. Сюжет сир атрофида қурилган - масалан, кимдир йўқолиши, келиб чиқиши номаълум, очилмаган жиноят, меросхўрлик. Одатда бундай мавзулардан бири эмас, балки бир нечта мавзуларнинг комбинатцияси қўлланилади. Сирни ошкор қилиш охирига қолдирилди. Иккинчи ва иккинчи даражали сирлар одатда марказий сирга қўшилади, улар финалда ҳам ошкор бўлади.

2. Қиссалар қўрқув ва даҳшат муҳитида ўралган ва қаҳрамон ва қаҳрамоннинг тинчлиги, хавфсизлиги ва шарафига таҳдидлар қатори шаклида тарқалмоқда.

3. Қоронғу ва машъум воқеалар умумий сир ва қўрқув муҳитини сақлайди. Готик романларининг аксарияти қадимги, ташландиқ, хароба қалъада ёки монастирда, қоронғи йўлаклар, тақиқланган хоналар, чириган ҳид ва яқинлашиб келаётган хизматчилар - айғоқчилар билан тасвирланган.

4. Готикнинг дастлабки романларида марказий белги қиз. У чиройли, ширин, фазилатли, камтар ва охир-оқибат у оиласиб баҳт, ижтимоий мавқе ва бойлик билан тақдирланади. Аммо, барча романтик қаҳрамонларга хос хусусиятлар билан бир

қаторда, у “сезгирик” деб номланган нарсаларга эга. У ўрмон сояларида ёлғиз юришни ва ётоқхонаси деразаси ёнида ой нурида туш кўришни яхши кўради; осонгина йиғлайди ва ҳал қилувчи дақиқада хушидан кетади.

5. Сюжетнинг ўзига хос хусусияти ёмон одамнинг мавжудлигини талаб қиласди. Готик жанри ривожланиб бораркан, ёвуз одам қаҳрамонни (у ҳар доим ҳам одам эмас, балки аёл фазилатлари тўплами бўлган) ўқувчи эътиборидан четлаштирган. Жанрнинг кейинги мисолларида у кучнинг тўлиқлигини олади ва одатда сюжетнинг движателидир.

Бу хусусиятларнинг барчаси наср ва драматургияга илгари маълум бўлган, аммо айнан Готик романида улар шу қадар аниқ ва самарали комбинатцияга киришганки, ушбу хусусиятлардан камида биттаси бўлмаган асарни энди соф готика жанрига қўшиб бўлмайди.

Жанр ўз таърифини муаллифларининг Ўрта асрлар готикасига бўлган алоҳида қизиқиши, яъни дунё ғояси билан яхшилик ва ёмонлик, самовий ва жирканч, Худо ва шайтон ўртасидаги абадий кураш майдончаси сифатида, шунингдек, шартли равишда Готик ҳаракатлар доирасига мурожаат қилиш билан боғлиқ ҳолда олди. Бу, қоида тариқасида, Ўрта аср қалъаларида, монастирларда, зинданларда бўлиб ўтади, бу эса асарларга қоронғу ва сирли, ҳатто даҳшатли лаззат бағишлийди. Готик романидаги ҳаёт, ёки уни “даҳшатли воқеа” деб ҳам аташади ва оқилона тушунарли эмас, балки сирли ва ўлик сирларга тўла кўринади. Номаълум, қўпинча ғайритабиий кучлар одамлар тақдирига аралашади.

“Сир ва даҳшат” жанри, арвоҳлар, мистик, сирли даҳшатлар, зомби ҳикоялари, ҳайвонот дунёсидаги даҳшатли наср, “катастрофик” наср, психологик ва мистик триллерлар ва бошқалар билан ривоят қилишининг жанр шакллари билан тарқалаётган дараҳт тожига ўхшайди. Кўплаб новдалар – қалин ва пакана, силлиқ ва тишланган, мева беришга қодир ва умидсиз қуриган.

Ушбу насабномадаги “даҳшат дараҳти”нинг илдизи асрлар оша, ҳалқ афсоналари ва хурофотлар дунёсига бориб тақалади, аммо унинг танаси, тадқиқотчиларнинг яқдил фикрига кўра, классик адабий шакл – XVIII асрнинг сўнгги учдан бир қисмида Англияда шаклланган “готик” ёки “қора” роман томонидан шаклланади.

Дефо, Филдинг ва Ричардсон асарларида тасвирланган мавжудотнинг ишончли, оқилона тушунарли, ҳақиқатга йўналтирилган расмига Готик романи атайлаб кундалик тусланишдан халос бўлган дунёнинг расмига қарши чиқади: ҳаёлий сюжет, тарихий ва географик романтизм, зулматли, фожиали атмосфера, машъум, номаълум, қўпинча ғайритабиий кучлар персонажлари тақдирига аралашиш янги жанрнинг ўзига хос хусусиятларига айланади.

Готик романида маърифий насрнинг элементлари романтизмни кутган принциплар билан бирлаштирилди. Шундай қилиб, шуни таъкидлаш керакки, маърифат давридан бошлаб унинг муаллифлари фитнани ривожлантиришда қатъий мантиқни мерос қилиб олдилар, чунки оқибатлар сабаблардан келиб чиқса, ақл ва ақлга мурожаат қилса ва дидактик тенденция бунга мувофиқ, агар фазилат ҳар доим ғалаба қозона олмаса, демак, ножоиз жазоланади. Шу билан бирга, тошнинг номаълумлигини ва инсон табиатининг ўзи бекиёслигини таъкидлаб, готик ёзувчилар хаёлотга, ғайритабиий нарсаларга, одатдагиларнинг сирланишига ўгирилдилар.

“Сирлар ва даҳшатлар” романидаги фантастик – бу бутун инсон манфаатларини унуган шахс ўзи йўл қўядиган жиноятларнинг ақлга сиғмаслигига эстетик муносабатдир. Готик роман қаҳрамони ўзини эгоизм билан шунчалик кўр қилиб қўйдики, инсон ва илоҳий қонунларни оёқ ости қилиш дўзах тубсизлигига ташланиш муқаррарлигини олдиндан белгилаб берди. Бу ерда, яхшилик кучлари ғайритабиий имкониятлардан фойдаланиб, жиноятчининг ёвуз иродасини ўзига боғлиқ бўлмаган кучлар билан эзib ташлаши керак. Сирли нарса қўрқувни уйғотади. Бу туйғу дунёда ҳақиқатан ҳам мавжуд бўлган даҳшатли, сирли ва улуғвор нарсага тегиш натижасида пайдо бўлган қўрқувга хосдир. Инсонга тушунарли ва бўйсундирилган табиат устидан ҳокимият хаёлотига асосланган ҳолда, ўз эътиқодлари нақадар мағрур бўлганини англаганди, у фақат тушунча ва ғалаён лаҳзасида очиб берилади. Худди шу жойда, далил воқеалар ривожини ишончли бошқараётган жойда, ташқи қўринишдаги ҳаёлий ҳамма нарса тушунарли, табиий фанларни тушунтириш бўлиб қабул қиласди.

Предромантизм готикани инсон ҳақида чуқурроқ, драматик ҳақиқатни, табиатда ҳеч қандай мос келмайдиган, лекин бўлиниб кетган, иккинчисининг мантиқий бўлмаган тажовузкорлигидан қўрқадиган, мавжуд бўлган чуқурроқ ҳақиқатни олишга қодир санъат сифатида қайта тиклади. Бу қўрқув, ўз навбатида, салбий руҳий аффект сифатида эмас, балки “улуғвор тажрибаларни” келтириб чиқарадиган ҳолат сифатида тушуна бошлайди.

Готик романнида сюжет сир асосида қурилган – масалан, кимнингдир йўқолиши, келиб чиқиши номаълум, очилмаган жиноят, меросхўрлик. Можаронинг бошланиши одатда ўтмишда содир бўлади. Одатда бундай мавзулардан бири эмас, балки бир нечта мавзуларнинг комбинацияси қўлланилади. Сирни ошкор қилиш охиригача қолдирилади. Иккинчи ва иккиси даражали сирлар одатда марказий сирга қўшилади, улар финалда ҳам ошкор бўлади. Дастребки готик романларнинг аксарияти битта ҳикояга эга эди. Ёвуз золим даҳшатли жиноятни амалга оширди ва адолатдан қочиб қутулди, аммо унинг гуноҳлари унинг мавжудлигини шафқатсиз ва бўш қилди. Ёш ва бош қаҳрамон ёвуз одамнинг майдонига келади. Уларнинг поклигидан нафратланиб, унинг айбини очиб беришларидан қўрқиб, ёвуз одам ёш ва бегуноҳларни таъқиб қилмоқда. Жанр қонунига кўра, тақдир ва руҳларнинг буришиши билан ёш қаҳрамон жиноят ҳақида ва унинг танланган мероси тўғрисида билиб олади.

Готик романни ҳам маҳсус хронотоп билан ажralиб туришини таъкидлашни истардим. Готик романларининг аксарияти қадими, ташландик, хароба қалъада ёки монастирда, қоронғи коридорлар, тақиқланган хоналар, чириган ҳид билан тасвирланган. Ушбу қалъада асрлар ва авлодлар излари унинг тузилишининг турли қисмларида, оилавий бадиий галереяларда, оилавий архивларда, сулолавий меросхўрликнинг ўзига хос инсоний муносабатларида, мерос ҳукуқларининг ўтказилишида сақланиб қолган.

Созламалар шивирлаётган шамолни, бўронли оқимларни, зич ўрмонларни, кимсасиз чўлларни, очиқ қабрларни ўз ичига олади. Готик романнинг ҳикояси қўрқув ва даҳшат муҳитида ўралган ва қаҳрамон ва қаҳрамоннинг тинчлиги, хавфсизлиги ва шарафига таҳдидлар қатори шаклида очилади. Турли хил афсоналар ва урф-одатлар қалъа ва унинг атрофини ўраб олади. Буларнинг барчаси, М. Бахтиннинг сўзларига кўра, готика романларида ишлаб чиқилган “қалъанинг

ўзига хос сюжети” ни яратади. Готик адабиётида асосий мавзулар мавжуд. Аввало, бу ўлимдир, унинг култи бутун готик маданиятига сингиб кетган. Қўпинча готик романларда васваса мавзуси, қаҳрамоннинг дузахий кучларга қарши турал олмаслиги ривожланади. Готик ҳар қандай сирли, бошқа дунёвий, ақлга бўйсунмайдиган ҳар бир нарсага қизиқади, ундан арвоҳлар, зомби, қора сеҳр ва вампирлар ҳақидаги ҳикоялар кўринишидаги ғайритабии оккултизм бемалол оқади. Шуни таъкидлаш керакки, готика романига хос бўлган ушбу хусусиятларнинг барчаси наср билан илгари маълум бўлган, аммо айнан Готик романнида улар шу қадар аниқ ва самарали комбинацияга киришганки, ушбу хусусиятлардан камида биттаси этишмаётган асар энди соф готик жанрга тегишлидир.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Бахтин М.М. Литературно-критические статьи. – М.: Художественная литература, 1986. – С. 543.
2. Приданникова Т. Готический роман – что это такое? / Приданникова Т. перепечатка из журнала «Голос магнитогорской молодежи» (Магнитогорск). –1991. – 8-14 окт. – http://www.fandom.Ru/about_fan/pridannikova_01.htm.
3. Григорьева Е.В. Готический роман и своеобразие фантастического в прозе английского романтизма: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.01.05. – Ростов-на-Дону, 1988. – С. 23.
4. Зеленко Т.В. О понятии «готический» в английской культуре XVIII века // Вопросы филологии. 1978. – № 7. – С. 40–43.
5. Свенцицкая О. Английский готический роман // Энциклопедия для детей Т. 15. Всемирная литература. Ч. 1 От зарождения словесности до Гете и Шиллера / Глав. Ред. М.Д. Аксенова – М.: Аванта+, С. 200.
6. Пушкина А.А. Готический роман и зарождение неоготического направления в культуре // Вестник ЛГУ им. А.С. Пушкина. 2015. – № 2. – С. 319–330.
7. Соловьева Н.А. У истоков английского романтизма. – Москва: Издательство Московского университета, 1988. – С. 232.